

I. Hvetadze

THE CHARITABLE ACTIVITIES OF FOREIGNERS IN THE SOUTH OF UKRAINE DURING THE 19TH CENTURY AND THE EARLY 20TH CENTURY: SOURCE STUDY ASPECT

The historic sources base of the problem of forming and functioning of charity organizations built in the South of the Russian empire by foreigners during the 19th century and the early 20th century in order to help their compatriots who lived-temporarily or constantly - on the territory of the country is analysed.

Key words: charity, foreigners, the South of Ukraine, charitable companies.

© I. Гветадзе

Надійшла до редакції 21.10.2011

УДК 94:37(477.83/.86)"1850/1860"(092) I.Наумович

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА НАУМОВИЧА У 1850-х - НА ПОЧАТКУ 1860-х рр.

ВАСИЛЬ GERUN,

аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті проаналізовано культурно-просвітницьку діяльність письменника, видавця, відомого галицького церковного і громадсько-політичного діяча, одного з провідників москвофільства Івана Григоровича Наумовича в 1850-х - на початку 1860-х рр. у контексті розвитку та поширення літератури, формування просвітницьких програм та розвитку шкільництва в Галичині.

Ключові слова: Галичина, просвітницька робота, національний рух, популярна література, народні школи.

Постановка проблеми. Пожвавлення суспільно-політичного та культурного життя в Галичині після революції 1848 р. супроводжувалося активним намаганням руської інтелігенції працювати для народу та займатися його просвітництвом [1]. Галицькі патріоти в 1850-х - на початку 1860-х рр. виробили та запропонували велику кількість форм просвітницької роботи, але у зв'язку зі складними внутрішньополітичними обставинами зосередили увагу головним чином на розвитку руської літератури та шкільництва в краї. Письменник і просвітитель, москвофіл І. Наумович (1826-1891 рр.) уже тоді активно долучився до цієї просвітницької роботи, а в середині 1860-х рр. один із перших виробив основи нових її форм. При них зусилля письменницької роботи мали бути спрямовані на створення популярної літератури для народу, а ініціатива просвітництва мала виходити від руської інтелігенції, яка на себе повинна була перебрати роль держави в проведенні просвітницьких заходів.

Джерельна база та стан дослідження проблеми. Основним дослідженням, яке спеціально присвячене діяльності відомого галицького громадсько-політичного діяча І. Наумовича залишається праця О. Мончаловського, написана в 1899 р. [2]. Однак, характеризуючи його культурно-просвітницьку діяльність, О. Мончаловський, як і більшість дослідників, пропонує її відправним пунктом уважати заснування І. Наумовичем на початку 1870-х рр. популярних періодичних видань для народу. Тому поза

увагою залишилася низка важливих питань, які стосуються просвітницької роботи одного з лідерів просвітницького руху та ідейних натхненників руських патріотів у 1850-х - 1860-х рр. Окремі аспекти досліджуваного питання розкриті в статтях І. Франка [3] та М. Павлика [4].

Мета роботи - висвітлити зміст та засади культурно-просвітницької діяльності відомого галицького громадсько-політичного діяча І. Наумовича в 1850-х - на початку 1860-х рр.

У статті запропонований аналіз проблеми на основі аналізу власних творів І. Наумовича та його публікацій у галицькій пресі: "Зорі Галицькій", "Вістнику", "Слові". Використано також матеріали опублікованої кореспонденції Я. Головацького, із яким І. Наумович активно співпрацював, та матеріали засідань Галицького Крайового Сейму, у роботі якого І. Наумович брав активну участь.

Виклад основного матеріалу. І. Наумович активно долучається до культурно-просвітницької роботи галицької інтелігенції у 1850-х рр. Дослідник українсько-руської літератури О. Терлецький писав про діяльність Галицько-Руської матиці, яка після революції 1848 р. об'єднала велику кількість патріотів та на деякий час увиразнила один із напрямів просвітницького руху: "З усього майже сеї діяльності віє теплий і прихильний для селянства дух; його просьвіту кладуть основателі Матиці своєю головною метою; тай руську літературу хочуть розвивати так, аби

вона не стала чужою руському селянинові, але була виразом духового життя інтелігенції і разом із тим лучила те життя з життям селянина і новому поколінню освіченого селянства передавала результати загальної науки і літератури" [5]. І. Наумович активно співпрацював з Матицею і теж зайнявся цією просвітницькою та літературною роботою. Саме письменницька праця розумілася тоді як вершина любові до народу. І сам І. Наумович був переконаний, що для народу найбільше може зробити поет, який пише патріотичні вірші. Про це свідчать, зокрема, його публікації в галицькій пресі. Так, уже у своїй дебютній статті "Слова" він наголошував, що головним завданням руської інтелігенції є "поднесеніє чувствъ отечестволюбія", для чого "нужно тронуть всь струны народной жизни". Цим і мали займатися "ревнителі наши и литераты", - пише І. Наумович. Цією статтею він підтримав думку пароха Бібрки Іпполита Дзеровича щодо потреби створення літературної стипендії для допомоги "сочинителямъ наилучшихъ народу полезныхъ сочинений" і сам закликав руських патріотів до збору необхідних на це коштів [6].

Уже з поч. 1850-х рр. І. Наумович активно збирав кошти на стипендії, різного роду видання та займався поширенням руської літератури поміж інтелігенцією. Цю роботу він проводив у провінції, де був з 1851 р. священиком у декількох парафіях. Деякий час він виконував також роль помічника при редакції "Зорі Галицької" і там мав можливість активно включитися в середовище руських патріотів та познайомитися з новими книгами, написаними руською мовою. Тоді ж він заприятелював з Я. Головацьким, який гуртував довкола себе активну руську молодь та позичав їй книги зі своєї багатой бібліотеки [7]. На початку 1850-х рр. І. Наумович вів із Я. Головацьким постійне листування [8], з якого випливає, що І. Наумович активно долучився до розповсюдження руської літератури в краї [9]. Він сам передплачував, зокрема, крім руських газет, які тоді виходили, "Семейную бібліотеку", редаговану Северином Шеховичем [10], та "Русскія проповѣди" Андрія Радлинського [11]. Активність І. Наумовича в цій справі, а також твори, які він почав писати, схвально оцінювали Я. Головацький та М. Куземський, що видно з їхнього приватного листування [12]. У листі до І. Наумовича від 1862 р. Я. Головацький уже навіть визнавав за ним "не однократно доказанную ревность къ всему, что только можетъ пособити развитію и лучшему успѣху нашей литературной и народной жизни" [13].

Свою власну літературну діяльність І. Наумович розпочав із перекладу з французької мови комедії Мольєра "Жорж Дандені". Ця переробка з'явилася в "Пчолі" у 1849 р. під заголовком "Гриць Мазниця, або Мужъ заманенный". Вона була доволі популярною, бо у вересні цього ж року любителі драматичного мистецтва під керівництвом Івана Анталевича здійснили постановку цієї комедії [14]. Надалі І. Наумович не залишає ані перекладацької діяльності, ані драматургії: у 1850 р. друкує в "Зорі Галицькій" переклади поезій зі збірки Джорджа Байрона "Єврейські мелодії" [15], а також пише тоді драматичні твори. Драматургія мала в розумінні інтелігенції особливе значення для "пробудження народності". Так, найбільш відома комедія І. Наумовича "Знімчений Юрко", яка була надрукована в 1872 р., відтворювала картини саме народного життя та мала повчаль-

ний характер. Головний герой твору селянський син Юрко, який п'ять років відслужив у цісарському війську і через це став спілкуватися лише німецькою мовою, у кінці твору все ж визнає, що він "русинь зъ роду" та запевняє: "буду все моимъ материнимъ языкомъ говорити, вѣтчину мою боронити, вѣру мою святу любити, и еще другихъ такъ учить" [16]. У лютому 1865 р. у Перемишлі театральна група під керівництвом О. Бачинського здійснила постановку ще одного твору І. Наумовича - "Заручини на помацки". Характер комедії був подібний до попередніх, і, наприклад, для дописувача з Перемишля до "Вістника" зазначена комедія була "радше "образцемъ изъ життя" взятымъ, бо тутъ мало комедіи а самая рѣчь" [17].

З поч. 1850-х рр. І. Наумович, натхненний своїми першими успіхами, очевидно, навіть серйозно думав про літературну кар'єру, присвятивши свою письменницьку діяльність поетичній творчості. Це зауважив, зокрема, І. Франко, який здійснив і спеціальний аналіз поетичної спадщини І. Наумовича, яка здебільшого припадає саме на 1850-ті рр. [18]. Вірші І. Наумовича, хоча й не мали, як стверджує І. Франко, якогось помітного значення в розвитку українсько-руської літератури в Галичині [19], були все ж добре відомими в руських читацьких колах і навіть певний час фігурували в гімназійних читанках як взірці руської поезії [20]. Більшість його поетичних творів було опубліковано в "Зорі Галицькій" та "Отечественному Сборнику", помістили їх на своїх сторінках і відомі поетичні збірники того часу: "Сборникъ привѣтствованій и желаній къ употребленію руского юношества", "Весна. Сборникъ различныхъ починеній стихомъ и прозою", "Зоря Галицкая, яко Альбумъ на годъ 1860". У поезіях, більшість із яких є патріотичними за своїм змістом, І. Наумович серед іншого наголошує на потребі праці для розвитку руського народного життя, його ідеалах, а також на необхідності об'єднання зусиль інтелігенції у народній справі. Так, у вірші "Голосъ рускихъ звоновъ" автор від імені руського духовенства вітає новопризначеного митрополита Г. Яхимовича та стверджує, що при таких мужах "Русь вже не спить, но скрѣпилась духомъ, очистилась кровью! И что Вѣра руска, якъ скала стоить на сердцахъ, святою связаныхъ любовью!" [21]. Перший вірш І. Наумовича, написаний руською мовою, був присвячений митрополиту М. Левицькому, якому автор від імені руських семінаристів бажав і надалі працювати для "русинов славы" [22]. Саме вище духовенство мало тоді очолити боротьбу за народну руську справу та бути провідником просвітницької роботи. А поезія відіграла важливу роль у піднесенні народного життя та відстоюванні його ідеалів. Це підкреслює, зокрема, І. Наумович в одному з поетичних творів: "Старе слово загудить - древня пѣснь при новому роцѣ батьковъ памятку учтить. Любовьъ древня предъ-Бояньска десь ся въ пѣсни отозве". Як за часів М. Шашкевича, так і зараз відродити народне життя зможе поезія, - переконаний автор [23]. І. Наумович сам закликає молодих русинів до віршописання: "Теперьъ духъ жизни въ каждомъ вашомъ словѣ, а слово ваше - то уже дѣло!" [24]. Крім того, у поезіях І. Наумовича наголошено й на тому, чому вони мали безпосередньо служити, - на просвітництві. У вірші, написаному в 1851 р., автор висловлює сподівання, що "пѣдъ Австрій заштитомъ" "прос-

вѣтитя думка старая, що оцвѣтитя Русь молодая" [25]. У поезії "Жаль", яка була надрукована в "Зорі Галицькій, яко Альбумъ на годъ 1860", висловлює турботу про руську народну справу: "Нынѣ, же намъ вѣкъ спріяє и такъ добрый рядъ, жаль, що Русинъ не справляє свое поле въ ладъ" [26], але в іншому вірші цього ж збірника знає, на якій основі треба проводити просвітницьку роботу: "Есть у насъ языкъ богатый, аж завидує сусъдъ, - мы по своему просвѣщати себе звикли зъ давнихъ лѣтъ... Русь тверда! Не кине своего, о, не кине вѣкъ вѣкомъ" [27].

Уже до початку 1860-х рр. І. Наумович здобув собі славу добре знаного руського письменника. Так, наприклад, автор "Хроніки Крехівського монастиря" Е. Коссак, роблячи стислий огляд руської літератури в 1860 р., уже тоді вважав за необхідне в списку відомих "писателів для церкви, для народа, для літератури", які "достойні быти извѣстними не лишъ у своихъ, но и у сусъдъ и далеко за границею обмеженого нашего отечества", поряд із прізвищами Д. Зубрицького, А. Петрушевича, М. Устияновича та інших письменників згадати також і прізвище І. Наумовича [28]. У 1862 р. І. Наумович став також членом новоствореного літературного товариства, куди входили Я. Головацький, М. Попель, І. Шараневич та ін. Про це, зокрема, писав Б. Дідицький у листі до Амвросія Шанковського [29].

У кінці 1850-х - на початку 1860-х рр. були надруковані перші популярні видання для народу І. Наумовича: "Повѣсти къ домашньому читанню для учащейся молодежи" (1858 р.), "Ластівка для руских дітей" (1860 р.) та "Повѣсти и пѣсни" (1861 р.). Адресувалися вони руській молоді, що тоді було не випадковим з огляду на розуміння І. Наумовичем завдань просвітницької роботи. Він основну надію щодо просвітництва краю пов'язував саме зі шкільною освітою. А популярні книжечки призначалися для домашнього навчання й мали бути своєрідним додатком до шкільної програми. Їхній характер як навчальної літератури підкреслювався тим, що вони могли мати ще й більше просвітницьке значення, бо читацька аудиторія могла розширюватися на інші групи: тих, хто закінчив навчання і їхніх родичів, які не вміли читати, але які змогли б завдяки грамотним дітям отримати з книжечок корисні поради щодо, зокрема, справ землеробської праці. Про потребу такої літератури І. Наумович в одному із цих видань писав: "Книгъ тѣхъ у насъ весьма мало, а явившіяся нѣкоторыя не вовсе понятныя, или несоотвѣтныя понятіямъ и требованіямъ нашего простолюдина, научившагося въ сельскомъ училищи чтенію, первымъ началамъ вѣры и благочестія, и въ части нѣкоторымъ отраслямъ необходимаго вѣжества человека" [30]. І. Наумович знав потреби народу, адже тоді сам мешкав у селі й навіть писав, що жителі сіл самі висловлюються за такими виданнями [31]. Якщо поезія лише піднімала патріотичний дух, то популярна література значно розширювала можливості просвітницької роботи. Ось про що могли дізнатися читачі з популярної книжечки І. Наумовича: "Будешъ знати зъ письма, кѣмъ тобѣ треба заплатити податку цѣсарского, а кѣмъ маешъ дати на всякіи громадскіи справы, перечитаешъ собѣ молитву святую, [...] якъ жили и що робили и писали люде разумныи, научишся хорошихъ пѣсней и сказокъ, [...] научишся изъ письма лучше господарити

на всякіи способы" [32]. Зайнявшись виданням популярної літератури, І. Наумович згодом пропонує змінити й завдання літературної діяльності самої Галицько-Руської матиці.

Важливість просвітницької роботи була підкреслена в перших після революції 1848 р. руських періодичних виданнях, із редакціями яких І. Наумович активно співпрацював: "Зорі Галицькій" та "Пчолі" [33]. Так, 7 травня 1849 р. у першому номері "Пчолі" було зазначено, що її мета, як і взагалі мета руської інтелігенції, - працювати на благо просвітництва: "По образѣ инныхъ развивающихся ся братныхъ народѣвъ станемъ и мы повеле на томъ мѣстци просвѣщенія, куда насъ духъ времени [...] кличе!" [34]. Під впливом цих публікацій та загального прагнення патріотичних русинів до матеріального та морального піднесення руського народу І. Наумович теж захоплюється ідеалами просвітницької роботи. Перша стаття І. Наумовича, яка була надрукована в 1849 р. у "Зорі Галицькій", була присвячена саме матеріальному становищу русинів. У ній він розповів про підприємницьку діяльність одного німця, із яким мав можливість випадково познайомитися, коли повертався залізницею від прусько-польського кордону до Львова. Той нібито заробляв великі кошти з того, що скуповував у Галичині льон, коноплі й віск, вивозив цей товар до Праги і там продавав за великі гроші. І. Наумовичу він жартома говорив: "Галичина не знає о своихъ богатствахъ, а мы хѣснумъ зъ тои темноти". Купецъ той, зі слів І. Наумовича, "бувъ нѣмцомъ... въ шапочці гвардицкѣй польскѣй", і ще й саме польський шляхтич намовив його приїхати в Галичину. А русини залишалися осторонь всіх цих прибуткових справ. Тому автор статті звертається до мешканців краю: "Чи мы Русины щось гѣршого одъ Мазурѣвъ? Чи не моглибы и мы о гѣдлю погадати, чи мы що гѣршого одъ всѣхъ чужинцѣвъ та жидѣвъ?". Він закликає підприємливих русинів знайти можливість хоча б частково виробляти товари в краї, для чого постаратися про заснування "товаришества", завдяки яким можна б було зібрати чималі кошти, необхідні в таких справах [35]. Далі вже на сторінках іншої руської газети І. Наумович більш предметно звертає увагу руської публіки на питання просвітницької праці. В одній із кореспонденцій до "Вістника" в 1852 р. зазначав, що в містечку Городку, де він був священником, є великий матеріальний занепад. Тут навіть хороші господарі мають великі борги перед євреями, із кожним роком зростає лихва. Однак, незважаючи на це в загальному складне становище, місцеві жителі навіть і не думають, наприклад, про можливість утворення громадського шпихліра. Стан матеріального занепаду, робить висновок І. Наумович, існує через те, що ніхто не вважає за необхідне займатися просвітницькою працею. У складному становищі перебуває й духовенство, яке мало б очолити просвітницький рух, але надалі залишається малоосвіченим, що навіть "въ тепершнихъ просвѣщеныхъ временахъ, совершленную библию только въ дуже не многихъ церквахъ, а еще въ далеко менше домахъ самыхъ священниковъ найдешъ..." [36]. У статті він указує й на те, що мало б підняти загальний рівень освіти в краї: "Про тоє школа есть необходимою вымѣнкою счастья будущаго поколѣнія, и отеческое правительство способуетъ вправдѣ школамъ..." [37]. Отже, зав-

дання духовенства в новому просвітницькому часі - заснування та піднесення шкіл, уведення руської мови в навчання, освіта своїх парафіян. Греко-католицька церква в Галичині користувалася тоді всебічною підтримкою цісарського уряду, а саме духовенство розглядалося світською владою як специфічна категорія державних службовців, які мали виконувати важливі суспільні функції. Це давало можливість священикам активно проводити культурно-просвітницьку роботу [38].

І. Наумович належав до тих священиків, які активно зайнялися поширенням просвіти. В Городку в головній школі І. Наумович навчав основ християнського віровчення, і за час, коли він був там катехитом, кількість школярів-русинів значно зростає. На 1852 р. кількість учнів у школі становила 168: 37 русинів, 98 поляків, 26 німців та 7 євреїв. У 1853 р. до школи вписалося на 50 учнів більше, а кількість школярів-русинів становила вже 81, що складало доволі великий відсоток по відношенню до поляків (101), німців (27) та євреїв (9) [39]. Пізніше І. Наумович згадував, що цей успіх руської народної справи в Городку був саме його заслугою [40]. У своїй першій парафії Ляшках Королівських біля Львова І. Наумович також постійно опікувався місцевою школою. Громада Ляшок Королівських у час, коли активно проводився рух за відкриття шкіл у краї, теж стала більше уваги приділяти своїй школі. Але вчитель тут був малоосвічений і навчання відбувалося за застарілими методами [41]. І. Наумович тоді сам став заміняти вчителя, зумів створити хороший хор у церкві, куди залучив школярів, і запровадив більш новий спосіб у навчанні письма [42]. У Коростні, наступному місці проживання І. Наумовича, завдяки його старанням була створена парафіяльна школа. Також у Перемишлянах біля Коростня поряд зі школою, яка була під наглядом латинської консисторії, І. Наумович хотів відкрити окрему руську парафіяльну школу, однак не було великої руської громади. Але й тут він намагався стежити за тим, щоб школярі вивчали руську мову та письмо і часто катехизував дітей у церкві [43].

І. Наумович, захопившись справою розвитку шкільництва в краї, у 1856 р. навіть замовив із Відня за свій власний кошт 340 екземплярів шкільних книг, отримати які йому допомагав Я. Головацький [44]. Він також звертався в письмовій формі в імперське міністерство просвіти та віросповідань, щоб те зобов'язало львівських книготоргівців дбати про продаж шкільних підручників, яких на той час не можна було дістати у Львові. Міністерство у відповідь обіцяло зарадити цій справі й прислало І. Наумовичу перелік шкільних книг, які можна було отримати у Відні [45]. У справі відкриття та розвитку парафіяльних шкіл він також звертався до Греко-католицької митрополичої консисторії та радився з адміністратором Галицької митрополії Спиридоном Литвиновичем [46].

Розвиток шкільництва на деякий час був головною народною справою галицького духовенства. Пізніше І. Наумович у Галицькому сеймі підкреслював, що завдяки старанням руських патріотів мало не в кожному галицькому селі є школа. А таким успіхом у розбудові шкільництва не може похвалитися жодний інший коронний край Австрійської імперії [47]. У 1861 р. І. Наумович писав: "Слава Богу милосердному, уже наша руска земля що разь то лучше просвѣщається". А далі він зазначає, чим саме

пояснюється успіх у цій справі: "Що село то школа, а уже и по мѣстахъ великихъ та и у самомъ старому городѣ Львовѣ, рускіи дѣти учаться своимъ роднымъ словомъ читати, писати и всякихъ наукъ, якіи е на свѣтъ" [48].

Програма просвітницької праці духовенства не обмежувалася, однак, лише розвитком шкільництва. У 1857 р. урядовий "Вістник" помістив декілька кореспонденцій із Перемишлян, автором яких був саме І. Наумович. Вони цікаві тим, що тут поданий більш розширений перелік можливих просвітницьких заходів. Вони також є хорошим свідченням того, як сам І. Наумович пропонував надалі відповідати на виклики просвітницького часу. В одній зі статей автор твердив, що причинами крайньої бідності сільських жителів є відсутність капіталу, зростаюча лихва та небажання селян працювати в господарстві та дбати про добро громади. У цій ситуації часто духовенство є безсилим, а тому необхідно опертися на авторитет держави, яка має більш активно працювати над справою піднесення добробуту її громадян. Так, автор писав: "Съ благодарностію витають про тоє всѣ честніи Русини распорядженія високого правительства, принуждаючи громадскую старшину къ вспиранию благобытія и просвѣщенія народнаго" [49]. Тим самим І. Наумович позитивно оцінює урядові розпорядження щодо, зокрема, необхідності висаджування дерев та рекомендації про заведення пасік біля шкіл і навіть висловлює побажання про потребу примусового розпорядження відвідування парафіянами богослужінь [50]. У кінці автор підсумовує: "Якъ прійти до просвѣщенія при такѣмъ убожествѣ? Вопросъ, котораго не рѣшить и наилучшая воля и найтеплѣйшее сердце, а котораго рѣшити може тільки мудрый приказъ, входячий постепенно, но певно и крѣпко въ житіе народа" [51].

Надалі в І. Наумовича з'явився добрий шанс працювати саме в цьому руслі, адже в 1861 р. він був обраний послом до Галицького сейму. Тут він якраз і діє в душі руського патріотизму по "требованіямъ просвѣщеннаго вѣка". Аналіз його виступів у сеймових засіданнях свідчить про те, що питання просвітницької роботи займало чи не головне місце в його посольській діяльності. Серед інших питань І. Наумович активно виступив за необхідність створення в містах та містечках складів для продажу солі, що дозволило би поряд із євреями зайнятися дрібною торгівлею також і русинам [52], підтримав пропозицію про потребу обов'язкового введення в народних школах науки сільського господарства [53], вніс свої пропозиції в справі розвитку садівництва, обсадження краю деревами та створення спеціальних садівничих шкіл, які б опікувалися цими питаннями [54]. На одному із засідань І. Наумович підтримав фінансування з краєвого фонду польської економічної школи в Дублянах біля Львова [55]. Важливі тут ті зауваги, які висловив він при цьому у своїй промові. Перед ним, як руським патріотом, постало питання, чи підтримувати фінансування школи, яка не лише була польською, а й дбала головним чином про економічне піднесення господарств більших землевласників. Але І. Наумович приходив до висновку, що будь-яка наука є великою користю в цей просвітницький час, адже в краї має обов'язково бути те, що інші більш освічені народи мають віддавна. Як твердить І. Наумович, у той час, як у закордонних краях, де головним за-

няттям є індустрія та торгівля, з'явилися великі фабрики, і наука досягла високого рівня розвитку, у Галичині процвітає бідність, нема жодного матеріального поступу. Досі не поширені раціональні способи ведення сільського господарства, тваринництва, пасіництва, немає налагодженої системи сівозмін. І. Наумович зазначає: "Нині господарства такого, якимсь до сих пор вели, далій вести негодиться, бо нині сут енши вимоги, суть цивілізації, енши потреби господарства селского і краєвого, інні тягари державні, краєви і громадські" [56]. Усі патріоти мають старатися про підтримання розвитку шкіль та поширення просвітницьких заходів у краї: "Чимже нам ставати, мої панове, в конкуренцію з тими народами? Капіталом не станем, бо і при найлучших обстоятельствах, ми до таких капіталів за сто літ не прийдем [...] остає ся друга сила, а тою другою силою ест наука основна" [57]. На іншому засіданні сейму І. Наумович знову активно виступив у справі просвітництва: "Ми русини де іде о науку, о просвіщеніє ми ніколи не відсуваємо ся від соучастія, противно, ми знаємо же тилько наукою одною можемо ся колись поддвинути, і чи то для народности польской, чи руской, чи для западной, чи для восточной Галичини, де іде о поддвигненіє всяких полезних наукових заведений, з цілим серцем причинити ся хочем..." [58].

Висновки

Таким чином, у 1850-х - на початку 1860-х рр. галицька інтелігенція намагається активно працювати над справою просвіти. І. Наумович займається письменницькою роботою: пише поезію, яка мала слугувати руському патріотизму та відповідати вимогам національного руху русинів, та один із перших у Галичині звертає увагу на роль популярної літератури для освіти народу. Відповідаючи "викликам просвітницького часу", він розробляє форми та методи просвітницької роботи та активно сприяє розвитку шкільництва в краї. Згодом із закликами до просвітництва І. Наумович виступив у Галицькому сеймі, чим великою мірою спричинився до мобілізації зусиль інтелігенції в просвітницькому русі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлик М. Про русько-українські народні читальні // Павлик М. Твори / М. Павлик. - К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. - С. 416-549.
2. Мончаловскій О. Житье и дѣятельность Ивана Наумовича / О. Мончаловскій. - Львовъ : Изданіе политичного Общества "Русская Рада" во Львовѣ, 1899. - 112 с.
3. Франко І. Із історії москвофільського письменства в Галичині // Франко І. Зібрання творів. Т. 31. Літературно-критичні праці / І. Франко. - К. : Наук. думка, 1981. - С. 458-480.
4. Павлик М. Про русько-українські народні читальні // Павлик М. Твори / М. Павлик. - К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. - С. 416-549.
5. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848-1865 рр. На тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції / О. Терлецький. - Львів : Друкарня Наукового Товариства імени Шевченка, 1903. - С. 13.
6. [Наумович І.] Изъ погорѣлица Коростна / И. Наумович // Слово. - 1861. - Ч. 81. - 7 (19) новембрія. - С. 407.
7. Дѣдицкій Б. Своежитъевы записки. Ч. 1. Где-що до исторіи саморозвитія языка и азбуки Галицкой Руси / Б. Дѣдицкій. - Львовъ : Печатня Ставропигійского Института, 1906. - С. 11.
8. Студинскій К. Кореспонденція Якова Головацкого в літах 1850-62 / К. Студинскій. - Львів : Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1905. - С. 313-314, 413.
9. Там само. - С. 425, 476, 480.
10. Там само. - С. 245.
11. Там само. - С. 43, 86.
12. Там само. - С. 394-395.
13. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (далі - ВР ЛННБ), фонд Якова Головацького. - Спр. 517 / п. 23. - Арк. 1.
14. ВР ЛННБ. - Ф. 167 (Іван Левицький). - Оп. 2. - Спр. 69. - Арк. 126 зв.
15. Франко І. Із історії москвофільського письменства в Галичині // Франко І. Зібрання творів. Т. 31. Літературно-критичні праці / І. Франко. - К. : Наук. думка, 1981. - С. 472.
16. Наумовичъ И. Знѣмченый Юрко. Комедія въ 2 актахъ / И. Наумовичъ. - Львовъ : Накладомъ В. М. Броды, 1922. - С. 23.
17. ВР ЛННБ. - Ф. 167. - Оп. 2. - Спр. 69. - Арк. 100 зв.
18. Франко І. Із історії москвофільського письменства в Галичині // Франко І. Зібрання творів. Т. 31. Літературно-критичні праці / І. Франко. - К. : Наук. думка, 1981. - С. 458-480.
19. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / І. Франко. - Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 2008. - С. 108.
20. Франко І. Із історії москвофільського письменства в Галичині // Франко І. Зібрання творів. Т. 31. Літературно-критичні праці / І. Франко. - К. : Наук. думка, 1981. - С. 469.
21. Наумовичъ И. Голось рускихъ звоновь [вірш] / И. Наумовичъ // Пѣсни привѣтственныи его високпреосвященству Кирь Григорію барону Яхимовичу, Митрополиту Галицкой Руси. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1860. - С. 5.
22. Франко І. Із історії москвофільського письменства в Галичині // Франко І. Зібрання творів. Т. 31. Літературно-критичні праці / І. Франко. - К. : Наук. думка, 1981. - С. 472.
23. [Наумовичъ И.] Пѣснь круговая на новій годъ 1853 [вірш] / И. Наумовичъ // Весна. Сборникъ различныхъ починеній стихомъ и прозою. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1852. - С. 30.
24. Наумовичъ И. Молодой Руси во Львовѣ [вірш] / И. Наумовичъ // Слово. - 1861. - Ч. 12. - 4 марта. - С. 61.
25. Наумовичъ И. Пѣвцямъ забесидскимъ въ отвѣтъ на ихъ "Поздравленіе Русиновъ на годъ 1851" [вірш] / И. Наумовичъ // Зоря Галицка. - 1851. - Ч. 8. - 17 (29) сѣчнѣ. - С. 72.
26. Наумовичъ И. Жаль [вірш] / И. Наумовичъ // Зоря Галицкая яко Альбумъ на годъ 1860. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1860. - С. 67.
27. Наумовичъ И. Чужина [вірш] / И. Наумовичъ // Зоря Галицкая яко Альбумъ на годъ 1860. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1860. - С. 69.
28. ВР ЛННБ. - Ф. 3 (фонд василіанських монастирів). - Спр. 121 / 1. - Арк. 103-103 зв.
29. Гординскій Я. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX в. / Я. Гординскій // Збірник фільологічної секції НТШ. Т. XVI. - Львів : Накладом Наукового товариства імени Шевченка, 1917. - С. 161-162.
30. Наумовичъ И. Повѣсти къ домашнему читанью для учащейся молодежи / И. Наумовичъ. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1858. - С. 5.
31. Там само. - С. 6.
32. Наумовичъ И. Повѣсти и пѣсни / И. Наумовичъ. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1861. - С. 5.
33. Павлик М. Про русько-українські народні читальні // Павлик М. Твори / М. Павлик. - К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. - С. 444-471.
34. Оголошенє письма часового "Пчолла", посвѣщенного словесности народнѣй // Пчолла. - 1849. - Ч. 1. - 7 мая.
35. [Наумовичъ И.] Якъ то легко можъ до маекту прийти / И. Наумовичъ // Зоря Галицка. - 1849. - Ч. 101. - 7(19) грудня. - С. 607-608.
36. [Наумовичъ И.] Справы народныя. Городокъ 7 липнѣ / И. Наумовичъ // Вѣстникъ. - 1852. - Ч. 52. - 5 (17) юлія. - С. 206.
37. Там само.
38. Турій О. Греко-католицький священник в австрійській монархії середини XIX ст.: державний службовець чи душпастир? / О. Турій // Другий міжнародний конгрес українців

(Львів, 22-28 серпня 1993 р.). - Історія. Ч. 1. - Львів, 1994. - С. 181-185.

39. Наумович І. Городокъ, 6 Марта / И. Наумович // Вѣстникъ. - 1853. - Ч. 18. - 7 (19) марта. - С. 36.

40. Наумович І. Изъ Перемышлянь. Въ оборонѣ оскорбленной личности и обрядовцевъ / И. Наумович // Слово. - 1863. - Ч. 74. 18 (30) септембрія. - С. 293.

41. Наумович І. Увядшій цвѣтокъ / И. Наумович // Церковно-приходская школа. - Киевъ, 1887. - Кн. 2. - С. 76-78.

42. Там само.

43. Наумович І. Изъ Перемышлянь. Въ оборонѣ оскорбленной личности и обрядовцевъ / И. Наумович // Слово. - 1863. - Ч. 74. 18 (30) септембрія. - С. 293-294.

44. Студинський К. Кореспонденция Якова Головацкого в літах 1850-62 / К. Студинський. - Львів : Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1905. - С. 313.

45. Наумович І. Изъ Перемышлянь. Въ оборонѣ оскорбленной личности и обрядовцевъ / И. Наумович // Слово. - 1863. - Ч. 74. 18 (30) септембрія. - С. 293.

46. Там само.

47. Stenograficzne sprawozdania z czwartej sesji Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1866. Posiedzenie 41-80. - S. 248.

48. Наумович І. Повѣсти и пѣсни / И. Наумович. - Львовъ : Типомъ Института Ставропигіянскаго, 1861. - С. 3.

49. Н[аумович І.] Допись изъ Перемышлянь / И. Наумович // Вѣстникъ. - 1857. - Ч. 48. - 15 (3) липця. - С. 190-191.

50. Там само.

51. Н[аумович І.] Допись отъ Перемышлянь / И. Наумович // Вѣстникъ. - 1857. - Ч. 87. - 28 (16) листопада. - С. 347-348.

52. Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1865-1866. - Т. 1. Posiedzenie 1-40. - S. 383-384.

53. Ibid. - S. 478.

54. Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1865-1866. - Т. 2. Posiedzenie 41-80. - S. 1673-1674.

55. Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1865-1866. - Т. 1. Posiedzenie 1-40. - S. 476-479.

56. Ibid. - S. 477.

57. Ibid.

58. Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1865-1866. - Т. 2. Posiedzenie 41-80. - S. 1403.

V. Herun

CULTURAL AND ENLIGHTENMENTAL ACTIVITIES OF I. NAUMOVICH IN 1850s AND BEGINNING OF 1860s

In the article cultural and enlightenment activities of I. Naumovich in 1850s and the beginning of 1860s in Galicia are analysed. This aspect is described in the context of the development and dissemination of literature, the formation of enlightenment programs and the development of schools in Galicia.

Key words: Galicia, enlightenment work, national movement, popular literature, national schools.

© В. Герун

Надійшла до редакції 04.11.2011

УДК 94(367); 37.015.4

МІФИ ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ОСВІТЯНСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ (60-80-ті РОКИ ХХ ст.)

ГАЛИНА ДОКАШЕНКО,

доктор історичних наук, завідувач кафедри вітчизняної та зарубіжної історії
Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

У статті визначаються основні характеристики українсько-болгарських взаємовідносин у галузі освіти - провідна роль правлячих комуністичних партій, постійний і всеохопний контроль та ін. Разом із тим, автор стверджує об'єктивну закономірність посилення інтеграційних процесів у розвитку освітнього простору.

Ключові слова: партійне керівництво, планова основа, тоталітарний підхід, інтернаціональне виховання, шкільні колективи.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації постійно посилюються й охоплюють основні галузі суспільного життя. Не стала винятком

й освітня галузь, зокрема вища освіта, у якій активно формуються спільні підходи європейських країн на підставі Болонської декларації. Україна чітко